

CURSOS FUNDACIÓ FITA

EL FLÂNEUR A LA FINESTRA

Part primera

D'ON VENIM LLUNYÀ

Sessió nº 11 (7, VI, 2017)

LA MÍSTICA

JMa Uyà

Epocalitat i localitat

La qüestió mística és un fenomen universal. Si el tractem dins El Flâneur a la Finestra és degut a la seva importància com a estat límit del coneixement o treball de l'ésser. No hi ha cap cultura rellevant que no hagi desenvolupat un registre místic, sigui en forma ortodoxa o heterodoxa, i essencialment cap de les grans religions: a Occident el cristianisme, i a Orient el Judaisme, l'Islam, l'Hinduisme, el Budisme, el Taoisme i el Txa'n budista xinès, que després culmina en el Zen japonès.

Les religions del misteri, o dels misteris, venien d'Orient, a l'època grega, basades en el supòsit d'una veritat oculta i revelada només als iniciats. Els misteris òrfics, però, foren d'origen grec i influenciaren el pitagorisme, les principals corrents místiques gregues. En l'època romana, sobretot després de la República, les religions orientals promogueren molts cultes d'aquest tipus, com el mitraisme, procedent del panteó indo-iranià en la figura de Mitra, que apareix ja a la Índia i en el "zoroastrisme". Fou una època plena de sincretisme religiós, i inicialment també els *crístistes* es mogueren en l'equació veritat oculta/ veritat revelada/ iniciació de l'adepte.

Però aquests tipus de comunitats religioses basades en el misteri de la veritat revelada, no són pròpiament la mística, sinó més aviat cultes idolàtrics basats en llegendes, símbols i narracions al·legòriques, destinades a crear una secta d'adeptes, i gairebé totes les religions han començat d'aquesta manera. Tant sigui en petites comunitats gnòstiques o en religions oficials, però, d'una manera o altre sempre hi ha hagut un moment, estat o sector o individu que ha assolit, de manera natural, una revelació mística, sigui conduït per la fe, o pel zel excessiu en l'estat d'atenció religiosa de

l'individu o del grup, sigui per una il·luminació o visió natural. El cas és que, quan en un determinat moment, un grup o un individu fa el salt místic, deixa immediatament d'estar en una òptica religiosa (aquella que sota una falsa explicació metafísica de caràcter sovint infantil, crea un sistema de vivència a l'ésser), i passa a un altre estadi, incompreensible per la resta, on l'individu o el grup, ha intuït l'estat de totalitat i de no res alhora, estat que és completament indiferenciat respecte a l'origen d'allò que ha promogut el salt místic, car en essència, aquest salt és igual per a tots aquells que han assolit l'estat místic, la qual cosa, com veurem, de manera paradoxal, és un estat fals i buit.

Per tant, l'epocalitat i la localitat mística poden tenir uns referents històrics i geogràfics precisos, si es vol, però no ens diran res de nou d'un lloc concret i una situació concreta, si no ho fem des d'una mirada global, per més que l'especificitat d'aquest o aquell altre estat místic ens pugui fer caracteritzar indefinidament aquesta mateixa especificitat, pel fet que precisament la mirada mística consisteix en rebutjar, deixar, negar tot referent precís del quotidià, i elevar-se cap el tot. Diferenciar entre un místic castellà o un sufí o un budista pot ser molt pertinent historiogràficament, però per a nosaltres el que resulta pertinent es veure com des de epocalitats i localitats completament allunyades, s'arriba a un mateix estat de coneixement, tot just enfosquit per la terminologia o la tradició pròpia, però conceptualment igual.

Fer la historiografia del procés per la qual cada cultura ha acabat generant un estat místic seria fatigós i excessiu en aquest context. Per tant, ens limitarem a l'estudi del fenomen, tant des de la visió racionalista, com la psicològica, la religiosa i finalment la metafísica, que és des de la qual pròpiament s'ha de tractar, i la única que explica el fenomen.

Ara bé, pel que fa Occident, que és la tradició d'on volem saber d'on venim, on estem i on anem, la mística, influenciada per les religions orientals, es troba en els misteris o religions místiques gregues, en l'orfisme (baixada a l'infern i retorn) com els d'Eleusis (Deméter-Persèfone, una de les quals mort i ressuscita), en els oracles, com Delfos, en el pitagorisme, els cultes dionisiacs (el nen-déu sacrificat pels gegants i ressuscitat per Gea) i més tard en els neopitagòrics, ja en l'hel·lenisme i posteriorment en la romanitat, on triomfaren el mitraisme, el culte al sol invicte, els misteris d'Atis i Cibele, provinents de l'Àsia Menor, i els misteris d'Osiris (Osiris i Isis), egipcis. En ells es compleixen un seguit de condicions: posseir una veritat de fe no comprensible a l'enteniment; iniciar-se; passar pels rituals (*mystis*, iniciat); pujar els diferents graus de la iniciació fent rituals de pas; tot es produeix en lloc tancat, conegut només pels iniciats, que no es pot descriure; tot gira al voltant d'una deïtat masculina o femenina; i finalment, la divinitat pateix una mort o resurrecció que s'explica en un mite.

Una corrent de secretisme religiós corre per tota l'antiguitat, però en la majoria de casos es tracta més de comportaments extàtics o visionaris, oraculars, com veurem al

descriure l'etimologia de misteri, que no de vertaders processos místics, tal com els trobarem després de manera molt específica en el cristianisme, i de manera diferent en el sufisme i la càbala. Perquè es produeixi el fet místic religiós, no pas el profà, cal que s'hagi produït el fenomen de la divinitat donadora associada al tot absolut, i no pas un procés d'idolatria localitzada en una deïtat menor. Entre els grecs, fou Plotí (204-270) el primer que, ja enderiat en la idea de Déu, descriu els primers èxtasis, la qual cosa fou imitada pels cristians. Irineu, Climent d'Alexandria i Orígenes, per la mateixa època, ja pensaren un desenvolupament per etapes de l'assoliment de l'absolut.

Gregori de Nisa (335-395), Dionís l'Aeropagita o Pseudodionís (S.V e.a), Juan Clímac (579-649), Bernat de Claraval (1090-1153) , Hug de San Víctor (1096-1141) i Ricard de Sant Víctor (+ 1173), de París, el Mestre Eckhart (1260-1327) - les tesis del qual van ser rebutjades pel papat, i que és tingut com el místic més lúcid de la cristiandat-, Catalina de Siena (1347-1380), Ignasi de Loyola (1491-1556), Jakob Böheme (1575-1624), Teresa d'Àvila (1515-1581), Juan de la Creu (1545-1591), Francesc de Sales (1567-1622), Miguel de Molinos (1628-1696), Sor Juana Inés de la Cruz (1651-1695, Mèxic), i François Fenelon (1651-1715), componen la nòmina principal del misticisme cristià (una nòmina enorme que no podem reportar aquí), sovint molt mal tractats per la pròpia església, que arribà a condemnar-ne algun, com Miguel de Molinos, nascut a Muniesa, Teruel, processat i engarjolat a cadena perpètua a Roma per difondre la doctrina del *quietisme*, quelcom molt similar a la idea budista del Nirvana, cosa que molestà enormement als jesuïtes.

En general, a Occident, s'associa la mística al cristianisme, i és cert que en la nostra tradició, aquest té un paper fonamental. A finals del segle XIX i al segle XX, però, el món occidental va veure entrar la notícia, i posteriorment la influència, dels sabers orientals, essencialment el budisme, el taoisme i la filosofia zen, que han influenciat diversos autors i moviments, de manera que la societat europea i americana han fet seus, en part, i tot i que en general de manera poc ortodoxa i fins i tot frívola, la profunda arrel mística d'aquests sabers, basats en una reducció de la realitat a un estat de meditació i quietisme per tal d'assolir el no-res interior en comunió amb el tot, que alhora és no res, car el tot és real i irreal alhora. Les generacions a partir dels anys seixanta del segle XX han incorporat molts més preceptes búdics que no pas cristians, sobretot perquè la idea de déu ha estat abandonada en favor d'un estat de pau interior no religiós, sinó purament místic, d'unió amb el tot. D'alguna manera es pot dir que la majoria de persones que fan cursos de ioga o de meditació, teràpies del silenci o contemplatives, cerquen de fet una comprensió mística, que, però, no es produeix gairebé mai perquè ni la formació ni el mètode son rigorosos. Però aquest fet s'ha produït sobretot dins les masses urbanes que viuen en estat d'estrès quotidià, i han trobat en la relaxació meditativa o simplement en la relaxació del cos i en una

certa negació del diàleg interior, una manera de compensar el seu estat frenètic de vida.

Des de Grècia, per tant, i passant per Roma, i desembocant en el *crístisme*, primer, i el cristianisme després, una potent corrent mística basada en associar el Tot i a Déu per la fe i la intuïció, més enllà del racional, ha existit. L'Església va mantenir però, sempre que va poder, els excessos espirituals dels místics, utilitzant-los quan convenia reforçar la fe, i allunyant-los quan posaven en perill la doctrina i el poder secular que emanava d'aquesta doctrina. Amb l'arribada de la Ciència, però, al voltants del segle XVII, aquesta forma de coneixement s'apaivagà dins el món religiós cristià, i en canvi començà la consideració psicopatològica del fenomen. A finals del XIX i principis del XX, la ciència tractà el fet com un trastorn psicològic, tot i que William James enuncià la compatibilitat de trastorn psíquic i la visió mística, compatibilitat que quedà reforçada per l'entrada de notícies sobre les visions orientals, les quals parteixen precisament del fet que la màxima saviesa rau en el coneixement místic del Real.

Altrament cal dir, ni que sigui de passada, com nombroses cultures tribals han utilitzat a través dels xamans i de substàncies psicotròpiques diverses, els estats d'exaltació, visió i anul·lació del jo com a manera de coneixement superior, sovint com a fases de desvetllament o iniciació.

Ara bé, el que cal saber, el que ens interessa de conèixer de tot plegat, si és possible, és fins a quin punt les diferents versions històriques de la visió mística produeixen coneixement, i si aquest coneixement ens ajuda o no, a saber. Dit d'una altre manera, si el coneixement intuïtiu en relació a l'Absolut és un saber metafísic (parlar d'absolut és parlar de metafísica), o no.

Etimologia

Una arrel indoeuropea, "mu", que donarà paraules com mut, mussitar o mormolar, indica so fet amb els llavis tancats.

D'aquí ve l'arrel grega "mi" o "mio", que primer indicava tancar els llavis, i posteriorment tancar els ulls.

De "mio" ve "myein", significat tancat o estar tancat. També voldrà dir més endavant, secret, i posteriorment, misteri.

De "myein" ve "mystos", iniciat, "mistes", el que inicia, "mysterión", misteri religiós, i "mystikós", allò relatiu al misteri, o també tancat, arcà o misteriós.

Al segle Vè a.e.a., trobem els mots ja en Heròdot, i posteriorment en Èsquil.

En Orígenes, segle II e.a., la paraula místic apareix com a adjectiu. Al Pseudodionís, segle Vè e.a., apareix ja com a “teologia mística”, en el sentit de coneixement immediat de Déu obtingut a través de la unió amb Déu.

Però no serà fins al segle XVI que pren la forma substantiva, mística, la cosa, i místic, aquell que practica la mística.

Se sap que en els oracles i les pràctiques de les religions mistèriques gregues, l’oracle era tot just un mormol, de la mateixa manera que les oracions o les lletanies religioses més que dir-se es mormolen. Precisament els sacerdots d’Eleusis o de Delfos eren els encarregats de desxifrar aquests mots pronunciats amb els llavis tancats. Posteriorment s’ha sabut que en el cas de Delfos, la pitonissa era tancada a l’interior de la cova on hi havia unes emanacions de gasos que eren els culpables de l’estat en què aquella persona pronunciava els oracles, normalment amb un parlar gens clar, que necessitava interpretació¹. No entrarem en aquest tema, sinó en l’orientació conceptual que ens aporta l’arrel indoeuropea, el so amb els llavis tancats, i l’arrel grega, que primer ens porta a tancar els llavis i després els ulls, per posteriorment significar en general “ tancat” o “secret”.

Quan algú tanca els llavis, no parla; si tanca els ulls, no veu. Només pot sentir, escoltar.

Algú que no parla no es comunica; algú que no veu, està en la foscor, la nit, el no-res. Només pot rebre de fora, sentir una veu, o notar el tacte.

Una cosa tancada o secreta és una cosa sense accés, o de difícil accés o d’accés selectiu.

Doncs bé, el procés místic, tal com es va anar formant a Grècia, com a misteri, i posteriorment en el *críisme*, com a unió amb déu, és un lloc (lloc existencial) incomunicable, que només s’hi arriba per una baixada nocturna o absència de jo o estada en la foscor mental o alienament mental, on cal entrar-hi com a lloc secret, d’on només en surts si es produeix una iniciació o una il·luminació sentida, que finalment descobreix una veritat o un estat sentit de totalitat.

Tancat, secret, misteri, allò ocult. Al revés tenim obert, sabut, no ocult. Per tant, hi ha un món tancat, i un món obert. El món obert, el nostre Real, només es pot entendre, segons les religions mistèriques i les que proposen un creador, accedint al misteri i al secret. Un cop la religió s’ha constituït, sigui quina sigui, només alguns sabran la veritat oculta. El llibre sagrat o la doctrina la revelen. Però en el seu terme últim, al ser l’existent i nosaltres part del tot absolut creador, hi ha manera d’arribar a ell, i aquesta manera és el procés místic, i aquell qui la segueix, és un místic.

¹ Souvirón, Bernardo. *Hijos de Homero, un viaje personal por el alba de occidente*, Alianza Editorial Libros de Bolsillo, Madrid, 2008.

Tot plegat té una exigència: la transcendència, més enllà d'aquí.

Si passem sumàriament per la manera oriental d'entendre la mística, ens trobem una diferència substantiva: per ells no cal transcendir la realitat cap a un tot, car la realitat és el Tot. Només cal fondre-s'hi. La diferència pot semblar inapropiada, car Déu, pels creients occidentals, també ho és tot, i de fet Déu, es diu, està en tot. O sigui que ben mirat, un místic budista o taoista poc es diferencia d'un místic catòlic. Però en realitat no tenen res a veure, car el místic cristià no deixa d'estar instal·lat en la Tesi Realista (veure apunts presocràtics), mentre que el budista o el taoista es situa en la que en podríem dir Tesis de la Irrrealitat, o del No-Res. Pel primer, la Realitat, platònicament, existeix com a succedani del vertader món, o cel, o paradís, o lloc de l'ànima amb déu, i és allí, en un altre espai, on cal anar. Pels segons, no hi ha cap altre espai on anar, car ara i aquí vivim en un no-espai i un no-lloc: només cal adonar-se'n i fondre's, en el buit. Sí que és veritat, que al final, un amb el Tot i l'altre amb el no-res, volen desaparèixer en relació a quelcom que els supera. I això que els supera és el fet metafísic, del qual volen sortir, com deia Machado, "per la teulada". De la metafísica, facis el que facis, no se'n pot sortir.

Per això va molestar tant Miguel de Molinos als jesuïtes del segle XVII, car en la seva mística no hi havia res del procés teològic que en canvi si segueixen Teresa d'Àvila o Juan de la Creu. Molinos predica el quietisme, o abandonament total, de la mateixa manera que els orientals.

Però sigui partint de l'ortodòxia teològica, partint de la pura fe religiosa o partint de la meditació sobre el buit i el tancament mental, el fet és que "mística" és, en general, una mot que ens parla d'un lloc o estat existencial que no tenim i al qual cal anar-hi fent un procés, del qual resulta un coneixement de l'Absolut Creador, que ens salva car en ell desapareixem, tornem a l'origen, som part del tot, finalment. I descansem.

Lamentablement, l'estat místic no és continu. Tornem, despertem, apareixem altre cop en el Real. Transformats, sí, però essent els mateixos. Alliberats, però amb una nova càrrega, la del coneixement místic.

Podem aquí introduir la sospita que potser el camí és errat. Que ens pensem que podem sortir de la realitat i que hi ha una altra realitat unitària on ens podem fondre... i en canvi hem de tornar, despertar a la crua realitat plural altre cop, i així una i altre vegada... El místic, en el fons, pateix un cert desassossec i una certa necessitat de fugir, de recercar l'absolut des de la incomoditat del Real.

En el Zen més radical, en canvi, no hi ha mística, hi ha revelació: la realitat és tota aquí i no hi ha res a comprendre. No hi ha procés místic, ni escala secreta ni res ocult. El *koan* zen ensenya una sola cosa: el saber és el no saber. No és un coneixement místic, car prescindeix de l'aparell místic necessari, com veurem, i alhora és el coneixement místic, com també veurem, l'únic possible. Perquè de fet hi ha dos camins místics: el

transcendent, majoritari en la història, i el metafísic, que és el del zen. Però deixem això pel final.

Mirant-ho científicament: és boig, el místic?

Psicopatologia

William James, a principis del segle XX², va elaborar una classificació sobre els elements que s'han de determinar perquè es produeixi una experiència mística:

- **inefabilitat**, la qual cosa du a la inexplicabilitat, i en el seu defecte a una terminologia paradoxal
- **passivitat**, una estat passiu radical, car el misteri et domina i el nou saber et supera
- **qualitat del coneixement**, en estat d'il·luminació espiritual i de penetració en la veritat
- **transitorietat**, amb una durada determinada, no pas continu

En el segle XIX és quan la comunitat científica a través de la psicologia, s'esmerça en esbrinar el rerefons psíquic i mental d'aquests fenòmens. Evidentment, la primera intenció és fer-ne un reduccionisme materialista, i atribuir-ho tot a defecte o trastorn mental del subjecte. Donada la conflictivitat de l'art, la literatura i la poesia en el món contemporani, són molts els estudis que elaboren enginyosos tractats sobre la psicopatologia de poetes com Pessoa, novel·listes com Kafka, pintors com Van Gogh o filòsofs com Nietzsche, atribuint tota la seva obra a una o altra desviació.

La mística, doncs, no només és susceptible de ser tractada psicopatològicament, sinó que pel fet que és un estat visionari, compleix perfectament moltes de les característiques d'un o altre estat psíquic alterat. Javier Álvarez³ demostra àmpliament com la mística de Juan de la Creu respon a un quadre clàssic de depressió endògena. Encara més, comprova com la majoria de místics pateixen situacions similars, independentment del lloc i la època de què es tracti. W. James assegura que aquest és un fenomen universal, en el sentit que és un fet natural, una potencialitat present en l'ésser. Ell dedueix d'això el fet religiós, que formaria part de l'anhel dels humans d'assolir la revelació de l'origen i de l'absolut. No és tant clar, car es podria demostrar que molts individus religiosos no presenten mai cap anhel ni imaginació ni sospita sobre l'absolut o l'origen. Em sembla, més aviat, que determinats individus, en determinades condicions psíquiques i intel·lectuals, i donades determinades circumstàncies personals i de l'entorn, salten, per dir-ho en termes de Juan Matus, el

² James, William, *Las variedades de la experiencia religiosa*, E. Península, 1994 (1a ed. en anglès, 1902).

³ Álvarez, Javier, *Mística y depresión*, Ed. Trotta, Madrid, 1997.

xaman o *nahual*, a un estat de consciència més ampli, i aquest si que és un estat de consciència que inclou l'absolut, és a dir, la qüestió metafísica. Potser es pot afirmar que fins i tot importants filòsofs han filosofat tota la vida sense haver entrat de cap manera en la revelació i visió de l'absolut (car no és res més que això la qüestió mística), precisament perquè qui salta o cau o veu l'absolut, el més probable és que deixi immediatament de filosofar. L'experiència de Wittgenstein ho podria exemplificar.

Tornant a William James, fa una llista de fets vivencials que ens porten a la mística, podríem dir-ne, natural:

- quan de cop se't revela el sentit d'una paraula o fet no entès
- quan tens un *dejàvú* o un *dejà vecú*⁴
- per l'estimulació de substàncies psicodèliques o per psicotoxicologia
- per visions, siguin físiques, imaginàries o intel·lectuals
- per locucions (veus)

Arriba a afirmar que la consciència embriagada és un tros de consciència mística. No estem gaire d'acord en tot plegat. Probablement sigui al revés, car tots aquests punts vivencials que esmenta W. James no porten gairebé a ningú a la mística, sinó molts que usen substàncies psicodèliques o tenen psicosis delirants serien místics, i ja no diguem tots aquells que tenen un *dejà vú*. Ben al revés, alguns que usen substàncies psicodèliques o pateixen psicosis delirants, ho són com conflicte o irresolució o incapacitat pròpia d'una tendència natural en ells, i que la seva consciència no pot dominar. És el cas de molts artistes i poetes, com per exemple William Blake o Kafka. En aquests casos la creació expressa el conflicte, però no el resol.

Pensem que de fet la mística és un estat de consciència, i que és la claredat i domini de la consciència qui fa el místic. Individus amb facultats de consciència ample, arriben amb facilitat a la percepció de l'absolut. No hi ha cap desviació ni estat psicològic alterat, aquí. L'únic problema resulta de l'entorn, l'epocalitat i la localitat del místic, que aconduïx la seva percepció dins els conductes culturals i /o religiosos del seu moment. Si Lao Tse hagués nascut cristià, seria Juan de la Creu, i si Joan de la Creu hagués nascut xinès del segle Vè, probablement hagués estat Lao Tse, per entendre'ns.

La psicologia defensa que pot ser un fet natural o un producte patològic, o una exaltació mòrbida del sentiment religiós. Però Richard Bucke⁵, el 1901, parla de consciència còsmica:

⁴ La traducció de *déjà vu* es '*ja vist*' i el terme fou creat per **Émile Boirac** el 1917, en el llibre "**El futur de les ciències psíquiques**" (L'avenir des sciences psychiques).

⁵ BUCKE, M. R., «De la conciencia individual a la conciencia cósmica», WHITE, J. (ed.), *La experiencia mística*, Barcelona, Kairos, 1950.

“En las experiencias místicas estaríamos ante una cualidad de la consciencia que nos permite intuir lo absoluto. Dicho de otro modo: en la experiencia mística todas estas formas de consciencia convergen hacia un tipo de comprensión que conlleva siempre algún género de significado metafísico.”⁶

Heus aquí la bifurcació: o és un estat ampli, de banda ampla, de consciència existencial, que inclou la raó, i per tant és una qüestió metafísica, i no mística, car no suposa cap transcendent, o bé és un estat alterat de consciència, més enllà de la raó i més enllà de l'existència (èxtasis, sortir d'un mateix), que inclou la visió sentida de Déu o del Tot. Els hindús en diuen shanâdi, els budistes dhyana, el sufís wjajd, els cristians èxtasis.

Alguns, com Ribot (*Les maladies de la volonté*, 1883), pensen que és una hipertròfia de l'atenció. Una idea única acaba essent absoluta, segons reporta F.J. Álvarez en l'article citat, de la qual resulta la negació de la voluntat, un estat equivalent a la inconsciència. Altres afegeixen que acaba essent una completa invasió de la consciència per un estat afectiu, que suposa la desaparició del pensament i del jo (André Godfernaux, 1864-1906). Hi ha qui ho aplica a la religió, com Ernest Muriser (1876-1903) i diu que és un mal universal que porta a conclusions absurdes i degenerades⁷. De manera més maliciosa, James H. Leuba (1869-1917) creu que tot és un estat patològic, una autohipnosis concentrada en una sola idea, i sovint es tracta d'un goig sexual camuflat, per la qual cosa posa com a exemple a Teresa d'Àvila.

William James insisteix en que és un fet alhora patològic i místic, és a dir, sovint perquè passi una cosa ha de passar l'altre, com indicàvem anteriorment:

“la consciencia que llamamos racional es sólo un tipo particular de consciencia, mientras que por encima de ella, separadas por una pantalla transparente, existen formas potenciales de consciencia completamente diferentes (...). Ninguna explicación del Universo en su totalidad puede ser definitiva si se descuidan estas otras formas de consciencia.”⁸

Això recorda els tres estats d'atenció de Juan Matus, separats per un mur de boira: el primer estat, dins la realitat; el segon, veient la realitat; el tercer veient veure la realitat, o consciència expandida. Per Macedonio Fernández, estem en l'època del “jo que mira el jo mirant el jo”. Però vist així, la mística no es produeix, perquè aquí estem davant d'un procés de consciència de la consciència atenta a si mateixa, utilitzant la raó i el cos i el Real com a eina de comprensió, que al final acaba en una visió. La mística cerca comprendre per la fe o per la negació, i rebutja l'element intel·lectual, o purament conscient, encara que el pugui utilitzar.

⁶ F.J. Álvarez y otros, “Fenomenología de la mística y de la ascética”, Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría, 1998, vol. XVIII, nº 67, p.499.

⁷ Íbid, p.501.

⁸ Íbid, p.504.

En qualsevol cas, les teories mèdiques s'han succeït des del segle XIX, tractant als místics de posseïts, histèrics, melancòlics, depressius, catalèptics, o de comportar-se com els drogats.

Karl Jaspers (1883-1969), però, en el seu ampli tractat, afirma:

«Las ricas descripciones de los éxtasis de los místicos no se pueden clasificar todas en modo alguno psiquiátricamente»⁹. Per ell els sentiments sense objecte o els estats de clarividència apareixen en molts pacients o malalts, de manera que no poden ser reproduïts o descrits, especialment els moments previs a l'atac epilèptic: «La *conciencia del aura* antes de los ataques epilépticos es una transformación de la conciencia realizada con extraordinaria rapidez en la transición a la inconsciencia. En ella desaparece el mundo exterior, predominan las experiencias internas, se estrecha la conciencia y puede elevarse a la más alta claridad en un momento en el estrechamiento: del miedo inicial puede surgir en la claridad mental una dicha inaudita hasta lo espantoso y lo insoportable, en que comienza la inconsciencia y la caída del ataque.»

I llavors fa citació d'una de les autodescripcions que feu Dostoievski dels seus atacs epilèptics, concretament la que apareix a *l'Idiota*¹⁰:

«Y yo sentía que el cielo caía hasta la tierra y me tragaba. Sentí a Dios como una verdad profunda, augusta, y me sentí penetrado por él. Sí, hay un Dios, grité; lo que ocurrió después no lo sé. ¡No sospecháis qué sentimiento magnífico de felicidad penetra al epiléptico un segundo antes del ataque! No sé si la felicidad dura segundos, horas, pero creedme, no quisiera cambiar por ella todas las alegrías de mi vida... Sí, vale la pena entregar la vida entera por tal momento... En esos momentos se me vuelve comprensible la profunda frase maravillosa: Llegará un día en que no habrá más tiempo... Hay segundos en que siente uno repentinamente la eterna armonía que llena la existencia... Es como si de golpe toda la naturaleza fuese sentida en uno mismo y dijese: Sí, ésta es la verdad... Esto no es sólo amor, esto es más que amor. Es horrible que esos sentimientos sean tan claros y la alegría tan violenta... En esos cinco segundos viví toda una existencia y habría entregado mi vida por ellos... ¿Para qué todo el desarrollo, si el fin ha sido alcanzado ya?».

Veiem, per tant, que la psicologia o bé descarta que pugui haver altre cosa que un estat psicòtic, malalt, o bé entreveu la possibilitat que hi hagi elements de revelació o visió indefinibles i comunicables als quals ella no arriba, que és allò que defensen fervorosament els místics. Aquesta és la tesi de Javier Álvarez¹¹ en el seu estudi de Juan de la Creu, on observa que el místic pateix una depressió endògena que neix d'una personalitat obsessiva, i que aquest fet és normal en la resta de místics cristians, però que la qüestió mística apareix quan ells aconseguen donar sentit al dolor de la depressió, allò que ells anomenen "purificacions passives". I acaba conclouent que psiquiatria i mística es poden complementar. Atribueix el fet místic a allò que els antics

⁹ Íbid, p. 510. K. Jaspers, "Psicopatología General", 1913 (1947).

¹⁰ De l'edició castellana, Dostoievski, F., *El idiota*, Barcelona, Juventud, 1964.

¹¹ Álvarez, Javier, *Mística y depresión*, Ed. Trotta, Madrid, 1997.

anomenaven “melangia”, procedent de la bilis negra. En general es tracta de neuròtics obsessius que tenen a més a més necessitat d’afecte, car pateixen obsessió de perfecció, de certesa absoluta i alhora buit afectiu. Superats per la seva pròpia exigència, acaben enfonsant-se en la depressió, entren en *anhedonia*, una incapacitat de gaudir i d’experimentar tristesa o alegria, però en canvi si de sentir intens dolor psíquic i pena,..., que anteriorment s’ha iniciat amb una tristesa profunda. Més endavant apareix una inhibició psicomotriu, un alentiment psíquic, sofriment, dolor moral i sentiment de culpa, fins i tot auto-menyspreu. Quan un individu en aquest estat viu en el món de la fe, en pot treure la capacitat de superar-se convertint tot aquest dolor en una exaltació constructiva que el porta a la recerca de l’absolut o de Déu. Així que la nit de l’ànima és el moment depressiu, passiu, mentre l’èxtasi n’és el moment d’exaltació visionària. La fase prèvia, ascètica, és la fase anterior a la depressió.

No, el místic no és boig, però la seva mística neix d’un estat desencaixat o mal encaixat amb el Real, sigui per raons psicofísiques, sigui per raons purament consciencials o d’estat d’atenció personal, o d’un particular estat de sensibilitat, o de dues, o de les tres coses alhora. El cert és que el seu particular encaix amb el real proporciona o indueix a l’individu una recerca, i aquesta recerca vol trobar un coneixement, i aquest coneixement té relació amb l’absolut, o Absolut.

En general, arreu, han estat les religions qui han vehiculat majorment aquests processos individuals, que alhora han assolit, dins les religions, crear unes determinades corrents de pensament que, partint de la doctrina, s’eleva a un coneixement intuïtiu. Tant en les religions d’Occident com en les d’Orient s’ha produït aquest fenomen.

Religió

S’hauria de diferenciar entre mística natural, mística pagana, mística religiosa i mística oriental.

Per natural podem entendre la comunió amb la Natura que es pot produir espontàniament en qualsevol individu que en un moment donat se sent en comunió espiritual amb l’entorn natural. Molts que diuen practicar la meditació, o teràpies del silenci, no passen d’això, experiència molt probable si tens la suficient paciència, atenció i repòs al teu voltant, un cop t’has situat en un entorn natural suficientment potent. Podem dir que pot ser una porta al sentiment místic per a individus suficientment sensibles i atents. Ara bé, com diu Machado, tots estem “*a orillas del gran silencio*”. No hi ha resposta, només estat de comunió, no pas unió.

En altres individus es pot donar, de manera natural, un estat de consciència que no és pròpiament místic, ni neix de cap deficiència psíquica, sinó potser al revés. Un alt estat d'atenció sobre la percepció pròpia del Real, o estat present, provoca, involuntàriament, una percepció doble, o estat de percepció consciencial del jo sobre el Real, moment en què el Real és vist, perceptivament i sensiblement, com un Tot, la qual cosa no és un estat místic, sinó la percepció sensible i intel·lectual de l'existència del Real, i és un estat pur de consciència metafísica. A l'apartat final parlarem més concretament d'aquest tipus de percepció, que en cap cas és místic, car no hi ha mai desaparició de la consciència, sinó ben al revés, estat de màxim radi consciencial.

La mística pagana, de la qual ja hem donat notícia, treballa sobre el concepte de "misteri", i resulta ja un ritual organitzat, on l'adepte o iniciat ha de superar un procés per assolir la saviesa o coneixement. Estem ja en camí de l'encontre amb la divinitat, però encara és un pas anterior, car els misteris pertanyen a un déu menor, com Orfeu. Els òrfics eren vegetarians i ascetes. Varen influenciar els pitagòrics, els quals veieren en el número l'*arjè* o principi de tot. Creen rituals de purificació per cercar l'harmonia còsmica. Pel fet que es treballa sobre el concepte de metempsicosis o reencarnació, i que l'ànima és encarnada en el cos, i no al revés, estem en una fase d'allunyament del Real, cercant a les palpentes un altre estat més enllà, o en el més enllà. Tot plegat culminarà en Plotí, al segle II e.a. que formularà la primera descripció de l'èxtasi, després imitada pels cristians.

La mística religiosa respon al model més conegut, i ja descrit en els punts anteriors: el místic, després d'una fase d'ascetisme o neteja i renúncia del cos, passa una nit o foscó o pèrdua psíquica, necessària per poder sortir d'un mateix i trobar la il·luminació final, o estat d'unió completa amb Déu. El més important, però, de tot plegat, és que és una gràcia que atorga Déu. Ben entès, és Déu qui es comunica amb els homes i mostra el seu poder a través del místic, que ha estat agraciat amb la seva visió.

Aquest tipus d'estat místic és el que s'ha vist, per part de la ciència moderna, com un estat malalt de la psique, pel fet que l'individu presenta clarament deliris i visions. Tot i això, la nòmina de místics cristians és extensíssima, i dura diversos segles, principalment entre el segle XIII i el segle XVII. El fet místic ha estat afavorit i alhora rebutjat per la pròpia Església, car, per una banda, la doctrina de la trinitat i la gràcia de Déu impulsen al membres més obsessius i atents cap a la recerca mística, però per l'altra banda, si els individus són capaços de trobar a Déu individualment i aquest els atorga la gràcia, sense passar per la institució i el poder concret dels bisbes, llavors estem propers a l'heretgia, pel fet que l'Església s'ha constituït més com un poder terrenal que no espiritual. És precisament l'espiritualitat dels místics allò que fa enrere el poder secular, i és notori que invariablement els místics autèntics del cristianisme han tingut problemes. Des del Mestre Eckhart (1260-1327), les tesis del qual van ser

rebutjades pel Papa, passant per la desconfiança amb Sant Francesc d'Assis i els "poveri", els continus problemes de fe amb Teresa d'Àvila (1515-1581) i Juan de la Creu (1545-1591) i acabant amb la persecució de Miguel de Molinos (1628-1696).

Molinos és un cas exemplar. El 1665 va a Roma, procedent de València, on feia de sacerdot. Asceta il·luminat, escriu el 1675 una *Guia Espiritual* en italià, on exposa la via quietista per assolir la unió divina. El 1678 és dut a la Inquisició pels jesuïtes. Mentrestant ell ha escrit la *Defensa de la Contemplación*, llibre que ja no veurà la llum. El seu amic, el Cardenal D'Estrechs, denuncia la guia espiritual de Molinos. El 18 de juliol de 1685 és empresonat amb alguns deixebles. Com que en els llibres no hi troben res, el torturen i li fan confessar tota mena de coses inexistents. Cent anys més tard, les actes de confessió foren destruïdes. El 13 de setembre de 1687 ell abjura dels seus errors. El condemnen per "immoralitat i heterodòxia" a estar vestit amb un hàbit penitencial i a cadena perpètua. Innocenci XI, abans amic seu, firma la sentència el 20 de novembre de 1687. Nou anys més tard, és traslladat de la masmorra a un monestir romà, on mor el 28 de desembre de 1696. Tot i això, la seva obra va ser traduïda al llatí i a les principals llengües europees. Molts, a la seva època, el van defensar. El mètode de Molinos no es diferenciava gaire del mètode oriental: aniquilació personal, recolliment, mort mística, oració de quietud: suspensió final de la paraula i l'enteniment. Els jesuïtes, meditatis i discursius, van creure que el mètode de Molinos portaria a la irresponsabilitat moral.

Es podria dir que va ser la més gran i última víctima de la incomprensió o por de l'Ésglésia amb el fet místic.

No és la nostra intenció reportar la mística cristiana. El que ens interessa és adonar-nos que al relat del més enllà, relat metafísic, li correspon un anhel de recerca, car pel creient autèntic res ha de ser millor que l'encontre real amb Déu. La religió organitzada sap, a la seva manera, la fal·làcia on es mou, i per això es posa nerviosa amb la recerca absoluta del místic, car ell sí que creu.

És natural, doncs, que en tots els monoteïsmes hagi sorgit l'anhel místic. Entre els musulmans sorgeixen els *sûf*, aquells que vestits de llana, el vestit pobre, es dediquen a un estat de sinceritat perfecte, a un estat de contemplació i a un estat d'oració de record perpetu de Déu (*dhikr*). Es tracta d'iniciar un procés de submissió completa a la voluntat divina fins a quedar aniquilat com el no res enfront l'Ú (*faná*), lluitant contra l'ego (*nafs*). A la vegada s'uneixen en comunitats (*tarigas*), que segueixen el camí (*tariq*), i hi ha d'haver un guia (*murshid*, *shéij*) A tot aquest moviment se l'anomena "sufisme". El màxim exponent sufí, l'obra més lograda és la d'Al-Ghazali. El moviment s'incia a l'Irak al segle VIII, s'estén per Bagdad i Egipte al segle IX, i finalment es difon per tot l'imperi àrab. Hujwiri, sufí persa, escriu el 1077:

“El sufí és aquell que està mort per sí mateix i viu la Veritat: ha escapat dels lligams de les característiques humanes i realment ha assolit a Déu. El *mutasawif* és aquell que intenta assolir aquest rang mitjançant l'esforç (*muyahada*) i en la seva recerca rectifica la seva conducta d'acord amb el seu exemple. El *mustaswif* és aquell que intenta fer-se passar com un d'ells perseguint el diner, la riquesa i el poder però no té coneixement d'aquestes coses.”

Estem, pràcticament, en el mateix radi que els cristians, tot i que, entre ells, els sunnites diuen que això del sufisme és més cosa dels chiïtes. Els sufis no tenen *shariah* (llei), sinó només *tariq* (camí). Molt sovint és més una pràctica col·lectiva que no individual: resen lletanies, fan dejuni, caritat, peregrinacions, reciten l'Alcorà, oracions nocturnes, adoracions, tot plegat a través d'un treball interior i una sinceritat absoluta. També practiquen les danses espirituals, una de les quals, la dels “dervixos”, té molta anomenada.

Entre els jueus, la part mística apareix en la tradició, *qabbalá* o *kabaláh*, que també significa “recepció”. Basant-se en el pensament esotèric dels Esenis i els Jasidites, sectes precristianes radicals, es tracta de la recerca dels sentits ocults de la Torà (o Pentateuc pels cristians), els cinc primers llibres de la Bíblia. Cal cercar el sentit ocult a través de la combinació de les 22 lletres de l'alfabet, que és on s'amaga el nom de déu. Si hi ajuntem els profetes i les tradicions orals, estarem parlant de la Mishná. Tot plegat sorgirà com a “càbala” a finals del segle XII a Espanya i al sud de França. Un dels llibres més importants de la càbala serà el de Moisès León, un jueu castellà, que el 1305 compila *El Zohar*, o llibre de l'Esplendor, de Simeó Ben Yojaj, on hi apareixen dispersos element grecs, egipcis i gnòstics. Allí explica que de la divinitat oculta o Infinit(s), sorgeix un raig de llum que causa el No-res (*ain*), que és una esfera (*sefirá*) o regió (*koroná*), d'on emanen nou esferes (*sefirot*) més, que són els diferents aspectes de Déu on aquest s'automanifesta. Al final dels temps naixerà un Messies, i tot tornarà a la seva font.

Es tracta de l'acumulació de les tradicions místiques jueves d'abans de Crist, que finalment conflueixen en el sistema d'interpretació mística i algorítmica de la Torà. Tot un joc de combinacions, ja que en la Torà hi és tot, altres mons i realitats. De càbales n'hi ha dues: la dogmàtica o real, i l'artificial o simbòlica. La primera es divideix en supra-lunar (teologia i metafísica) i sub-lunar (els fenòmens). L'artificial descriu les regles hermenèutiques per desxifrar el sentit ocult de la Torà a partir del valor numèric de cada lletra de l'alfabet i la combinació de l'ordre de les paraules ens els versicles. També es troba fent acròstics, prenent la primera lletra de les paraules i formant noves paraules que revelen el sentit ocult, o fent anagrames de les paraules, ja que en l'hebreu escrit, igual que en l'àrab, no hi ha vocals. A partir d'aquí sorgeixen diverses formes cabalístiques.

Gershom Scholem¹² caracteritza el misticisme jueu per la reticència a la confessió personal, una actitud metafísica positiva davant del llenguatge i la deferència cap a la tradició. És a dir, de fet el misticisme jueu és col·lectiu, organitzat i dogmàtic, i es realitza no a través de l'espiritualitat o intuïció del tot, sinó a través del llibre sagrat, lloc on es troben les claus metafísiques, que només cal saber interpretar. Finalment, si entenem bé a Scholem, tot queda lligat per la tradició, que resulta fonamental, en el sentit que la veritat neix de la tradició, la qual cosa ens parla prou de la base obsessiva de la religió jueva. El mateix nom de "càbala" significa alhora recepció i tradició. Podem entendre que la mística jueva s'allunya molt de la base espiritual de les altres, car es basa en els símbols preestablerts de la paraula de déu, i no pas en cap recerca espiritual. I altrament, no obté cap base metafísica, cosa que si troben les altres místiques orientals. La mística jueva és numèrica i simbòlica, i no té gaire res de perceptiva. I a més a més està organitzada, és col·lectiva i dogmàtica. Així que, pel què n'hem entès, no se n'hauria de dir pròpiament mística, sinó que s'assembla més a la tradició dels misteris grecs, en tant que ensenyament secret i ocult. La base espiritual hi és del tot mancada de força, i en canvi la dogmàtica tradicional resulta ser l'eix del procés.

Orient

A Orient, deixant apart grans religions, l'hinduisme i el bramisme a la Índia, i el sintoisme al Japó, que no deixen de ser les religions populars ritualitzades i treballen sobre una forma o altre de teisme, trobem tres moviments sapiencials que tenen en la base la consciència mística i metafísica. D'ells se n'han fet formes religioses i cultes de tota mena, que els equipara en tot a les religions tradicionals, però aquest aspecte, inevitable quan un saber s'expandeix multitudinàriament, no ens interessa aquí.

El que resulta decisiu en el taoisme, el budisme i el budisme zen son tres coses: tot saber és individual, l'Individu i el Tot és una sola cosa, i aquesta sola cosa que som tots plegats i tot, no és demostrable, tan li fa si és real o irreal.

No hi ha, per tant, Déu. El problema de l'individu és amb l'Existent i l'Existir. Però sobre l'origen res no es pot saber. Per tant, com he de comportar-me? Si no hi ha Metafísica, car queda negada, només hi ha Ètica. Però tant per una cosa, *comprendre que no puc comprendre*, com per l'altra, *què he de fer?*, haig de poder assolir una comprensió mística, d'unió consciencial amb el tot, negant-me, negant l'ego, tot i que paradoxalment només treballant l'ego en podré sortir, i adquirir la saviesa.

Si el tot és la divinitat cadascú en forma part de manera natural. Això és un fet. Només els ignorants no ho veuen. Cal, doncs, iniciar el camí des de la ignorància inconscient

¹² Scholem, Gershom, *Grandes tendencias de la mística judía*, Siruela, Barcelona, 1996 (Ed. Or. 1941).

cap a la Consciència. La mística és només la vivència i experiència de la nostra identitat profunda, un vehicle necessari per assolir l'autèntic coneixement, que és metafísic, el buit o no res o irrealitat de tot.

La mística passa aquí, en el Real, en el flux de la vida, i tots hi podem arribar. Pel budisme, cal passar de l'ara i aquí, viscuts en plena presència de les coses i del jo, cap allò sense nombre i sense forma. Per assolir aquest estat, cal desarrelar-se de qualsevol forma egoica, buidar tot el que fa nosa, passar del limitat de tot a l'il·limitat, meditar, per donar-se conte. La mística és només el pas per a la Il·luminació. Un cop assolida aquesta, l'il·luminat sempre està "despert", car sap que tota experiència és impermanent i insubstancial (*anitya* i *anatta*), sense essència ni identitat fixe; que tota experiència és incondicionada (*pratitya sumutpada*), buida (*sunyata*); que només hi ha experiència i interpretació. Quan hom està "despert", ja no està místic, sinó conscient. Aquesta consciència és el que nosaltres podem anomenar la "consciència metafísica", car des del Real ara i aquí, l'individu sap permanentment -encara que estigui fent un ou ferrat o discutint amb el veí- allò que sap.

Siddartha Gautama, al S V a.e.a, al nord est de la Índia, després anomenat Buda (tots som buda), després de quaranta nou dies sota una figuera, sense menjar, té la il·luminació de les quatre veritats nobles: tenim dolor, el dolor el provoca el desig, cal evitar el desig, i només es pot evitar amb la recta conducta. Epicur va pensar el mateix. Tothom pot evitar el dolor, i només cal comprendre la llei mística: com en la Flor de Loto, la flor i el fruit son alhora un dins l'altre.

Lao Tse, en la mateixa època que Buda, veu el camí, la doctrina i el principi, que tot és el mateix, i en diu, per dir-ne alguna cosa, Tao (o Dao, segons la transcripció), que és el nom d'allò que no té nom, car és i no és alhora. Més tard, Zhuangzi diu que és l'inabastable, i que aquest és l'Ú que crea les deu mil coses. El mateix diu Parmènides una mica més tard. Daodejing ho diu també en el Llibre del Dao i del De, LXXVIII: "Qui no busca trobarà el misteri del Tao. Qui busca trobarà l'aparença de les coses". Trobem aquí el camí de la Veritat i el camí de l'Error o de les coses, de Parmènides. El Tao no podrà mai ser dit amb paraules, car el llenguatge és insuficient. El Tao és com l'aigua, a res s'oposa i res el para. Així, com l'aigua, sense actuar, és com cadascú coneixerà el tao. Tao és la natura, és l'existent, és el tot, és l'abans de tot, és la fluència.

El Zen¹³, que vol dir meditació, sorgit a la Índia al segle I e.a., no arriba al Japó fins al segle XII. Abans ha passat per la Xina, on al segle VII es converteix en Chan, després passa a Vietnam i a Corea, on al segle XI ja es troba totalment adaptat. Rebutja el coneixement teòric o intel·lectual, car és una saviesa de l'experiència. Mentre a la

¹³ Per aquest tema, resulta molt convenient la lectura de D. T. Suzuki, *Introducción al budismo zen*, Ed. Mensajero Bilbao, 1972 (Hi ha edicions posteriors en altres editorials. Suzuki ha estat el principal divulgador del Zen a Occident).

Índia era una meditació lenta, basada en la repetició, els xinesos troben la via ràpida, el “*chan*”, o intuïció espontània. Es tracta d’un despertar, o sigui tenir la il·luminació, en estat d’atenció al moment present. No es tracta de repetir textos, sinó que en el moment es produeixi la visió. Més endavant s’apostarà també pel silenci meditatiu, o “*zazen*” (*tsao tung* en xinès). De l’escola Rinzai japonesa en sortirà el “*koan*”, que és allò que provoca el “*satori*”, o despertar, el “*kensho*”, o il·luminació.

El zen japonès recull el misticisme hindú, el Tao espontani i la pragmàtica confucionista. Només l’interessa la “il·luminació, el “*satori*”, i la resta ho veuen suplementari, car la il·luminació transcendeix tota categoria de pensament. No interessen abstraccions ni conceptualitzacions. No hi ha credo ni dogma. Les paraules mai expressaran la veritat última. No hi ha manera, doncs, d’adoctrinament pel llenguatge o per textos, sinó visió “intuïtiva”, un “apuntar directament”.

Com, doncs, assolir el “*satori*”? Podríem dir que llençant-se contra el toro, que és el Real, patint un xoc mental, a través de la paradoxa, o irrealització de la realitat, que provoca el “*koan*”. Què és un “*koan*”? És una paradoxa que provoca la intuïció immediata de la il·luminació. Ara bé, cal que l’aprenent, que no té mestre, car el mestre zen fuig de ser mestre, estigui atent, molt atent, en despullament total d’allò que ha après (recapitular i negar la vida, diu Juan Matus), en estat ple de present en el present, sense les cadenes mentals pròpies, que son les pitjors, les d’un mateix. Dit d’una altre manera, no tindrem la il·luminació si abans no hem fet un procés ascètic i místic, però en contes de trobar el tot en el més enllà o en la via d’un absolut superior, l’adepte zen es troba simplement amb la realitat un altre cop, una i altre vegada:

- Mestre, què és la veritat?
- La vida de cada dia.

- Mestre, ajuda’m a trobar l’alliberament.
- Qui et té presoner?
- Ningú.
- Llavors, què cerques?

En alguns casos el *koan* no té paraules. Mestre, diu un, on és el saber. I el mestre aixeca un dit. En altres casos, el Mestre pega a l’adepte, que fuig, o l’envia a donar voltes al monestir, o l’envia a casa. Quan l’adepte no torna, ja sap, ha estat il·luminat.

En el mètode Rinzai, de coneixement sobtat, s’utilitza el *koan*. Però aquest extrem no va durar molt, i aviat es va establir també el Soto, on la maduració de l’adepte es fa gradual. El mètode general és la meditació asseguda, o *zazen*.

El budisme zen ha arribat a un raríssim equilibri, pel qual la il·luminació rau simplement en la consciència del no saber. Punt. No hi pot haver res més enllà.

Qualsevol pensar, en paraules, no supera la visió tinguda, que alhora és el coneixement. Però ben al revés que els transcendentalistes, aquí el Tot és l'ara i aquí, Déu és el Real, l'Absolut és el què hi ha. En podríem dir presentistes. Aquí ningú surt per la teulada a cercar un origen més enllà del Real. Aquí origen, existència i final són el mateix, i aquesta unitat és igual a zero, o el buit, o el no-res. Com es pot demostrar que les coses són, si no hi ha un no-són per demostra-ho? Tornem a Parménides, que va dir el mateix: el que és, és, i el que no és, no és. Car el que és és absolut, i no es pot sortir del què és de cap manera. Com veurem més endavant, no som els individus que ens podem posar místics: és la realitat, en ella mateixa, que és mística.

L'error místic

Fixem-nos en la definició que dona del mot *mística* el Diccionario Espasa de Filosofía (Madrid, 2003):

“Corrientes religiosas, filosóficas y literarias que defienden la posibilidad de lograr una visión directa, extática y no mediada de lo absoluto”, i encara afegeix: “superación de lo terrenal y la apertura de nuevas formas de percepción”.

Sovint diem les coses sense pensar, probablement pel fet que no estem fets per pensar. La Tesi Realista, ja explicada en l'apunt sobre els presocràtics, té la pretensió que la realitat és una cosa necessària, explicable i amb un origen, perquè de fet, els realistes, no surten mai de la percepció de causa-efecte, ni de la lògica. Qui ha fet aquesta definició, i també en general la mística religiosa, cau en un error banal, ja que anomena absolut, o Déu, a un concepte que si és tal com se'l defineix, o sigui total, no pot ser de cap manera indiferenciat de res ni pot haver-hi res fora d'ell o tenir parts. El que no pot ser és que anomenem Absolut o Déu a una vaga fantasia d'una cosa que està més enllà i que creiem que és o ha estat l'origen de l'existència i de nosaltres, quan aquest mot és literalment impensable.

L'argument ontològic d'Anselm de Canterbury (1033-1109), amb el qual s'inicia de fet l'escolàstica medieval, afirma que Déu és l'objecte més gran possible al pensament. Si un objecte del pensament no existeix, un que sigui igual però existeixi, és més gran. Per tant, l'objecte de pensament més gran, que és Déu, ha d'existir. Altrament, si no existís, hi hauria un objecte de pensament més gran que el de Déu. Per tant, Déu existeix.

Correcte i fals alhora. Déu, o sigui el Tot, és l'objecte més gran de pensament possible. Però en realitat el pensar només l'intueix, car el Tot no es pot pensar, com tampoc l'infinit o l'etern. Són conceptes marc. Ara bé, el Tot, o Déu, existeix, efectivament,

però no com a entitat diferenciada o ens original i originador, sinó com a *estat de fet de tot*, ja que nosaltres, metafísicament, estem i som en el tot, sempre i en tota hora. Que Sant Anselm en digui Déu, és producte del seu imaginari, no del Real.

Pel místic, en origen, hi ha un misteri. Com que pel llenguatge no s'hi arriba, el místic vol arribar-hi intuïtivament. Fins aquí bé. El problema resulta de l'imaginari que se'n fa. En imaginar una persona o ens, un altre, o imaginar un més enllà, o bé un origen creador, o el que sigui, tota persona, sigui científica, religiosa o simple civil contemplant els estels brillants d'una nit d'estiu, embadocat místicament amb la Natura, comet un error, car no es pot imaginar res que no hagi vist, ni res altre diferenciat i explicatiu, lògic, de causa-efecte.

El misteri implica que hi ha un ocult, una cosa per descobrir. Per tant hi ha una entitat més enllà de mi. Això ho suposo, o bé ho crec, per la fe. La mística religiosa és realment només un producte de la imaginació, la qual es converteix en fe, seguint la lògica de l'alteritat diferenciada. En l'imaginari, Juan de la Creu troba, efectivament a Déu, quan el seu jo queda anul·lat per l'esforç d'atenció que li suposa tot el procés ascètic, purgatiu i il·luminatiu. Ha vist Déu, s'hi ha unit, ho ha sentit. Segur. Però Machado afirma haver vist en la seva soledat moltes coses que no són veritat. Parmènides diu que allò que és és el camí de la veritat, no allò que no és. No es pot prohibir que la gent imagini i cregui. Ni es pot negar la veritat personal de la imaginació, ni de les visions. Que tot sorgeix del Real, i la ment té poders d'imaginació. Però la creença, que és un poder de la ment en el seu imaginar, només és una creença. I bona part de l'imaginar resulta *d'una aplicació de les imatges del real transcendent-se en mons imaginaris*. A aquell que creu en el seu imaginar no li podem demostrar que no és cert. Per tant, la mística religiosa ha existit, realment, però en la fe de l'imaginar.

Quin coneixement ha assolit el místic religiós després de l'experiència mística? Cap, car ja creia en Déu abans. Ha sofert una experiència extàtica, això sí, que el referma en la seva fe, i el torna més i més creient. És que ho pot explicar? No. És que ho pot posar en termes de demostració, racionals, empírics? No. És que ho pot transmetre a un altre, o de forma general? No. Juan de la Creu s'esforça en comentar vers a vers els poemes on ha intentat fer viva i intel·ligible la seva experiència, però d'allò en surt una retòrica fatigosa que no afegeix gran cosa a la percepció directa de les imatges i metàfores dels poemes. Transmet intuïcions, i ho fa amb la poesia, la gran evocadora, però no pot escriure un tractat. Tot és fe. Només fe.

És cert que hi ha estats de percepció diferents. Ningú percep el món igual. I durant la vida, els individus poden canviar i canvien els seus estats de percepció. La majoria no ho fa mai, però es pot fer: només canviant la percepció s'amplia el coneixement, i només ampliant el coneixement i la percepció es pot arribar al coneixement del desconeixement, que és allò que els orientals ensenyen, i els occidentals positivitzen

imaginant a Déu, un senyor amb barba blanca dalt dels núvols. Però precisament, per no caure en la pura imaginació icònica i en una absurda personificació teista, hi pot haver un salt perceptiu més enllà del religiós, en el qual l'individu es dóna compte que la seva fe és una imaginació (nombroses i delirants han estat les crisis de fe de destacats cristians, i només pot haver-hi crisi de fe si la fe resulta ser una imaginació: si fos un fet perceptiu sòlid, no podria tenir crisis), i que el món no té més enllà possible per a l'humà, car som limitats, i el nostre límit és absolut, sigui quin sigui l'estat perceptiu que hàgim assolit. Si es podés sortir del món terrenal, els místics no tornarien mai a la terra. I tots tornen. Tornen perquè no n'han marxat, només els ho ha semblat. També les persones que en els rituals amb *peyote* o *mezcal* es passen tres dies viatjant, vigilats per un altre que els abriga i els dóna aigua, només fan un viatge mental. Ara bé, si són llestos, d'aquest viatge en treuen un coneixement, un estrebada a la consciència, la qual, un cop retornats, els pot donar un major grau de saviesa. I de fet, també és així en els místics religiosos: déu és la seva droga, i el retorn al Real els provoca un augment de la consciència, un canvi, que els fa més senzills, més humils, molt menys arrapats a la realitat quotidiana, a les necessitat del cos i de la societat, i això és, precisament, aquest despullament, aquesta senzillesa, la que fa por al poder, car sobre ells ja no tenen poder, s'han independitzat, són més lliures.

Els estats místics, siguin naturals, religiosos, místics o psicotròpics, estats perceptius alterats per una o altre causa, es produeixen. I la percepció de l'absolut és el màxim estat assolible. Però com es diu, si algú assolís per un instant la percepció absoluta de l'absolut, moriria amb ell. El que en tenim és sempre només una intuïció, car nosaltres som relatius en relació a l'Absolut (tot i que, ara i aquí, Tot en nosaltres està en estat d'Absolut sempre, valgui la paradoxa).

Si no imaginem, i ens atenem a la presència present de les coses, l'Absolut és el Real mateix. El que és, no el que no és.

Metafísica

“Mi respuesta definitivamente alcanzada al Misterio es ésta:

El Mundo no es dado.

Tal es la palabra total de la Mística.

O lo que es lo mismo: Tal es el resultado único de una total Crítica del Conocimiento.”

Així comença Macedonio Fernández el seu capítol de Metafísica, a la pàgina 199 del Volum VII de les Obres Completes¹⁴, on es recull fonamentalment el seu llibre de metafísica *No toda es vigília la de los ojos abiertos*, editat el 1928 a Buenos Aires.

El Món, o Real, no ha estat donat: existeix, i punt. Si no hi ha origen i donació o creació (és a dir, no es pot saber), llavors hi ha el què hi ha. I punt.

Com hem arribat aquí? Fent una crítica total del coneixement. Per exemple: no podem dir res de l'Absolut, no podem utilitzar aquest mot en relació a res, car som i estem en absolut permanentment. No tenim més enllà per cap absolut altre o diferent. No podem dir-ne res.

O sigui que la paraula total del que podem dir és, precisament, *que som i estem místics, car estem en unió permanent amb nosaltres i el tot alhora, sense possible separació i distinció*. Només la mort suposa una variació a aquest estat, car la mort suposa una variació de l'estat de ser. No sabem, però, en absolut, quina mena de variació és.

Cada individu, ens diu el metafísic argentí, es una unitat "*místico-pràctica*". El que passa, diu, és que estem molt més pràctics que no místics, i per això cometem tonteries com preguntar com es va *causar* la realitat. Però si recuperem la consciència de que som un ens místic (és a dir, en unitat permanent amb tot, sense possible fissura), llavors ja no farem preguntes metafísiques ximpletes, i callarem, que és tot el que podem fer en metafísica.

Perquè no hi ha misteri, i aquest és el coneixement místic veritable: tot es pot conèixer, tot es substància, tot és psiquisme, car res és ocult. O sigui, que el fet místic és ara i aquí, en el Real, sempre a la vista, obert, i no pas tancat, ocult, en misteri, més enllà. El misteri, com deia Alberto Caeiro, l'heterònim de Pessoa, és que no hi ha cap misteri. I la mentida està en tu, reblava el poeta pastor. Macedonio afirma:

"Metafísica es el conocimiento pleno, sin sombra de misterio, del Ser; cualquier residuo o reserva de misterio es ametafísico"¹⁵, "En el Ser (Mundo, etc.) no hay apariencias, todo es sustancia plena", "En el Ser no hay vacío a ocupar (Tiempo y Espacio), ni continuidades bajo el cambio (Yo, Materia). Nada se deja ocupar. Nada representa ni se deja representar", "La fórmula de la Realidad es la Mística; ésta, la noción mística, es toda la verdad del Ser."¹⁶

"El ser, el mundo, el estado, la vida, el existir, lo sentido, todo cuanto es, tiene la realidad de un sueño, es decir, la más intensa, limpia, genuina realidad. Y por consiguiente, no pudiendo

¹⁴ Ed. Corregidor, Buenos Aires, 2001.

¹⁵ Íbid, pàg. 200.

¹⁶ Íbid, pàg.202.

haber sinó lo que sentimos, misterio no tiene este mundo o ningún mundo, y ningún sentir, o ser, para nosotros. La plena conocibilidad de todo és la única metafísica.”¹⁷

“El Ser és místic, es decir, pleno en cada uno de sus estados.”¹⁸

En definitiva, la posició del metafísic argentí es troba a les antípodes de tot el misticisme religiós, i ahora coincideix amb el *koan* zen:

-Què és la veritat?

-La vida de cada dia.

L'estat de ser és místic- unió absoluta- amb el Real. La resta és falsa mística i falsa metafísica.

El Jo no pot sortir de si mateix (només pot tenir una variació perceptiva i consciencial) cap a l'Absolut, car l'Absolut no té parts, ja que ho conté sempre tot (mística occidental).

El jo no pot desaparèixer en el no-res o en el buit, car el no res o el buit no existeixen, i el jo sempre existeix (mística oriental).

L'única mística o estat místic és l'estat consciencial ordinari de l'ésser en el Real. L'adonar-se d'això no canvia en absolut l'estat de qui se'n adona, que és el mateix que el d'aquell que no se'n adona. Per el saber zen, aquest és tot el saber.

Metafísicament, el Món o Univers o Existència és Ú. La resta és un error d'impressió consciencial: No pot haver-hi res fora de l'Ú, ni l'Ú accepta parts. I al mateix temps, cada cosa, ens o estat, és Ú, també. Cada jo és part de l'Ú i ahora ell és Ú, en estat absolut sensible. Aquesta contradicció és també absoluta. Això és tot el que es pot dir.

El fet que cada individu visqui la realitat en parts i de manera plural i relativa, només és un fet perceptiu, però metafísicament l'estat del Jo és un estat absolut. I els dos fets passen simultàniament i sempre. Parmènides tenia raó: l'Ú i el plural passen ahora i són el mateix.

El Real i Nosaltres estem en estat Místic continu.

Qualsevol altre apreciació parla del que no sap, imagina.

JMa Uyà

Maig del 2017

¹⁷ Íbid, pàg. 212.

¹⁸ Íbid, pàg. 243.